

TOMÁŠ
GABZDIL
LIBERTÍNŮ
HORIET
INTENZÍVNE

absynt

absynt

Publikáciu z verejných zdrojov podporil
Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

Copyright © 2018 Tomáš Gabzdil Libertíny
Design & Layout © Roman Juhás

ISBN 978-80-8203-505-9

TOMÁŠ
GABZDIL
LIBERTÍNY
HORIET
INTENZÍVNE

Táto útlá esejistická skica je nesúrodou zbierkou reflexií sveta okolo mňa i času, v ktorom žijem, skrz optiku skúseností s prácou so včelami. Je o dĺžke nášho života, prírode a umení. Mohla mať aj trochu menej strán, ale ako raz napísal Blaise Pascal svojmu priateľovi, ak by som mal viac času, mohla byť aj kratšia. V nasledujúcej záplave mojich omylov sa, dúfam, nájde aspoň jeden dostatočne stimulujúci a povznášajúci.

Kapitola úvodná

Keď som po prvýkrát ako malý chlapec videl v Československej televízii Jakubiskov televízny diptych *Tisícročná včela*, bol som unesený jeho generačným premostením. Keď nemáte ešte ani -násť rokov, tá časová hľuza sa do vás zakorení bez vášho súhlasu a veľmi hlboko. Pre dieťa plynie čas ináč. Čím máte viac rokov, tým menej starnete. Keď oslavujete druhé narodeniny, váš vek sa zdvojnásobil. Keď oslavujete svoje stoprvé narodeniny, váš vek narástol ani nie o jedno percento. Krásny paradox.

Na *Tisícročnú včelu* som myslel aj v čase, keď som sa prvýkrát vybral do Spojených štátov amerických a zamestnal ako brigádnik v murárskej firme jedného černocha v Severnej Karolíne. V partii som bol jediný beloch. Väčšina z nich boli Mexičania. Tí sa vždy počas obedňajšej prestávky vytratili a vrátili sa veselí a plní sily. Myslel som si, že len chcú byť sami so sebou, keďže angličtinu ovládali minimálne a aj to prehánam. Až neskôr som sa dozvedel, že namiesto sendvičov si na obed dávajú kokaín.

V USA som sa, paradoxne, naučil murovať. Fasády mnohých amerických megavíl nesú aj môj amatérsky podpis. Pálené tehly sme si ako teplé bochníky chleba vyhadzovali každé ráno po stupienkoch lešenia niekedy až do výšky štyroch poschodí. Na konci leta som mal tehličky aj na bruchu. Mal som osemnásť rokov. Stalo sa toho dovtedy toľko, že som to ani nestíhal spracovávať.

Do USA som sa vrátil až ako študent maľby a sochy na University of Washington v Seattli a hneď po príchode som sa ponoril do čítania Márquezovho románu *Sto rokov samoty*. Martina Pichandu a jeho tri generácie murárov vystriedal José Arcadio Buendía a jeho ešte väčšia pavúčia sieť siedmich pokolení. Presne v tom čase som postupne začal prichádzať o svojich starých rodičov. Pamätám si, ako mi na internát chodili v dvojmesačných intervaloch listy od babky. Opisovala v nich, ako sa má ona, dedko a ich dlhosrstý jazvečík Bona. Bol som taký pohltý novým svetom, že som odpovede s ľahkosťou neko-nečnosti času bezcitne odkladal. Po pol roku som dostal telefonát, že babka umrela. O necelý týždeň nato som dostal ráno z recepcie upozornenie, že mám v schránke ďalší list. Našiel som tam obálku so známym rukopisom. S hrčou v hrdle som pochopil, že je od mojej babky. Poštu som ani nechcel otvoriť. Bolo to až večer, keď som sa odhodlal vybrať a roz-tvoriť jej list. Báľ som sa momentu, keď budem čítať milé a nežné slová od človeka, ktorý už nie je medzi nami. Živé slová mŕtveho človeka. Magický realizmus sa premenil na tragický. Srdce mi roztrhlo, keď sa v poslednej vete pošťožovala, že jej neodpisujem

a všetkým im veľmi chýbam. To nekonečné echo mám stále v ušiach. Mal som dvadsaťjeden rokov. Niektoré veci v živote by sme nemali odkladať. Vďaka knihe *Sto rokov samoty* sa vtedy vo mne niečo zmenilo. Začal som magicky vnímať čas. Slovom autora knihy, minúta zmierenia je viac ako celý život priateľstva.

Som umelec. Už viac ako sedemnášť jari sa venujem práci so včelami ako pomocníkmi pri tvorbe výtvarných diel. Pri práci s nimi sa vám spomalí vnímanie plynutia času. Ročné obdobia pociťujete silnejšie ako čísla v kalendári. Pri včelách všetko so všetkým súvisí alebo je na ne napojené. Ich život je taký lepkavý. Ak si uvedomíme ich dopad na náš každodenný život, je to priam závratné. Sedíte? Poviem vám. Včely opeľujú väčšinu z toho, čo denne konzumujeme. Jablká, čerešne, paradajky? Včely. Melón, repkový olej, slivovica? Opäť včely. Uhorka, avokádo, horčica? Poďakujte včelám! Môžem pokračovať, ale myslím, že si rozumíme. Pointou však je, že to nie je len o nás. Dopad ich pôsobenia je ako zemetrasenie – ibaže v pozitívnom zmysle slova. Včelí úl je jeho epicentrom a pozitíva sa vzdialenosťou len umocňujú. To pomyselné cunami je naša explózia chutí, vizuálnej extázy, biologickej rôznorodosti a komplexnosti potravinového reťazca. Spomeňte si na ten zážitok, keď ste boli naposledy v botanickej záhrade alebo na kraji lesa, kde práve rozkvitla divá lúka. Je to priam epické a v našej dobe skôr exotické. Nie je náhoda, že rozkvitnutá lúka, bujnajúca jarná príroda či záhrada je častým námetom mnohých malieb naprieč celými dejinami umenia.

Milujem pohľad na čerstvo vylúpnutý gaštan. Stále si to neviem poriadne vysvetliť. Je to unikátny zážitok. Z mojej maliarskej a asi aj každodennej skúsenosti je hnedá v umeleckom znázornení objektov nebezpečná farba a je len málo momentov, keď je jasne nezameniteľná. Napríklad: pravá koža, pôda či práve spomenutý gaštan. Jeho trblietavá svetlohnedosť pôsobí energicky a vyzývavo. Povrch je lesklý a zároveň jemne trojdimenzionálny, ako pokožka, pod ktorou v istom uhle vidieť žily. Je napnutý ako bubon a perfektne splasnutý okolo neviditeľného amorfného kameňa zároveň. Radosť naň pozrieť! Párkrát sa mi stalo, že som si jeden inštinktívne zobral domov a vystavil ako trofej na pracovnom stole. Tragédiou gaštana je, že tak ako kvet vo váze, aj on po čase stratí svoj lesk a sviežosť. Teším sa z neho vždy na jeseň, keď sa na zemi vynára ako ježko zo zeleného kľbka a ponúka sa ako ruža s trňami. Je vtipné, že krása je uchopiteľná len vtedy, keď je dočasná a servírovaná ako príloha s pichľavým utrpením.

Keď som spomenul jar ako časovú jednotku, bolo to zámerné. Je až zarážajúce, ako nepodstatne a nekonkrétne pociťujeme kalendárny rok v porovnaní s ročnými obdobiami. Rok je príliš rozmanitý na to, aby zanechal akúsi špecifickú a opakovateľnú stopu. No keď si uvedomím, že som zažil napríklad už štyridsaťkrát leto, prenikne mnou táto informácia s väčšou váhou. Leto milujem! Viažu sa k nemu konkrétne udalosti, nálady alebo zvyky. Rok ako taký nemám až tak rád. Je príliš matematický, rozdelený

na 365 menších častí a ani to neplatí každý štvrtý rok. Tých liet, ktoré ešte zažijem, je veľmi obmedzené množstvo. Uvedomujem si zrazu hodnotu každého jedného.

Celosvetovo umrie každý deň v priemere 150 000 ľudí. Denne! Ak ste mentálne v poriadku, táto informácia by vami nemala zamávať. Avšak, ak niekoho z týchto ľudí poznáte osobne, je to iné. Ak stratíme niekoho známeho, nedajbože blízkeho človeka (raz sa to stane tak či tak), je to nesmierne ťažké spracovať. Táto množina ľudí, ktorých v živote osobne poznáme alebo poznávame, je maličká. Dnes sa jej hovorí aj bublina. Tento adolescenciu evokujúci pojem, skôr kritický ako oslavný, nám však veľmi ilustratívne pripomína, aké krehké a časovo obmedzené toto naše užšie spoločenstvo je.

Vždy ma fascinoval čas. Je to veličina vážne mätúca. Pchá sa všade, kde sa dá, je neuchopiteľne slizký ako mäkkýš a hlavne neuroticky relatívny. Je zaujímavé, že v niektorých situáciách meriame vzdialenosť časom a v iných metrickým systémom. Výraz svetelný rok znie priam rozprávko, ale pritom je to jednotka, ktorou meriame vzdialenosť v kozmickom priestore. Uväznili sme čas do svetla. Svetlo, až teatrálny biblicky, je nositeľom času. Zaslúžilo si ho tým, že na rozdiel od všetkých ostatných merateľných fenoménov je svetlo (fotón) vnímané ako spoľahlivo konštantné. Cestuje vesmírom nemennou rýchlosťou. Neponáhľa sa, ani nezíva za pomyselným volantom. Je však paradoxné, že sa vymedzujeme voči niečomu, kde podľa Einsteina čas prestáva existovať. Pre fotón letiaci rýchlosťou

približne 300 000 kilometrov za sekundu je teraz zároveň včera aj zajtra.

My ľudia však trpíme iným spôsobom, ktorý nám Zeus a ostatní bohovia Olympu vždy závideli. Trpíme ťarchou konečnosti našej púte časom. Uvedomoval som si a stále si aj uvedomujem túto ťarchu pri každom lúčení. Nikdy nič nebolo a ani nebude tak, ako je to práve teraz. *Posledná večera* je jedno z najslávnejších a najštudovanejších umeleckých diel, ale aj jedna z najpopulárnejších scén sakrálného a dnes už aj profánneho umenia. Odhliadnuc od jej ceremoniálneho obsahu, nebolo by na tej večeri nič výnimočné, keby nebola posledná. Byť posledný, posledná je ako medaila, upozorňuje na istú výnimočnosť. Hodnotu čohokoľvek si v živote najviac uvedomujeme v momente, keď to strácame. Je preto iróniou, že sa tak uprene a s takou túžbou dívame na večnosť.

Len čo je niečo vyznamenané „poslednosťou“, vnímame to veľmi intenzívne. Prichádza zmena. Vonkajšia i vnútorná. V týchto hraničných situáciách sme nažive. Keď Rimania dobyli bohaté a mocné Kartágo, nenechali kameň na kameni. Toto bájne mesto a miesto prestalo existovať. Nebola to ich prvá bitka, ale bola ich posledná. Ruku na srdce. Kto nezbystril, keď čítal o posledných slovách známych osobností napríklad na smrtelnej posteli? Ako keby títo ľudia vedeli niečo viac, akoby sa dokázali v okamihu prekročenia hranice medzi životom a smrťou skoncentrovať a vydestilovať celú pravdu do jedinej vety. Rád by som vedel, ktorá bola posledná maľba namaľovaná Vincentom van Goghom pred tým, než si

strelil do brucha. Mimochodom, zaujímavým obratom prešiel výrok „Let's do it!“ na smrť odsúdeného vraha Garyho Gilmora, ktorý sa napokon stal inšpiráciou pre známy slogan od Nike „Just do it“. Všetko posledné je akýmsi spôsobom posväcujúce. Dostáva sa nám milosť prebudenia.

V tomto zvláštnom rozpoložení vnímam aj zoológickú záhradu. Na jednej strane je tam úžas nad rôznorodosťou prírody, na strane druhej tragédia v podobe obrazu prírody vo svojej antitíze. V mnohých prípadoch ide o posledných hrdinov svojho druhu. Jedinice, ktoré pre naše potešenie žijú svoj denný rituál neslobodné a nepoznajúce svet. Tento posledný výdych prírody je pre mňa smutným zážitkom. Zoológická záhrada možno nie je tragická sama osebe ako v spojitosti s tým, že sa stala miestom záchranu pre mnohé takmer alebo celkovo vyhynuté druhy zvierat. Nie je azda marketingovo atraktívnejšie ísť sa pozrieť na posledného žijúceho orangutana ako na kozu domácu? V zoo zastal čas. Okrem vedeckého poznávania mala byť aj pokusom o pobavenie senzáciechtivých Londýňčanov v devätnástom storočí. Paradoxne sa z nej však stalo akési limbo pre už nie voľne žijúcich, no ešte nie celkom vyhynutých. Je to však aj perverzne štekľivý obraz reality a vážny varovný signál toho, v akom stave sa nachádza svet. Pri tej príležitosti mi v hlave znie repetitívna husľová téma *Promentory* z filmu *Posledný mohykán* zaznievajúca na pozadí dramatickej scény, v ktorej sa hlavný hrdina po smrti svojich kmeňových príslušníkov stane posledným. Aj preto mám pri návšteve zoológických záhrad zmiešané pocity.